

První prokázané hnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*) na rozhraní středních a jižních Čech a „smíšená rodinka“ s kachnou divokou (*Anas platyrhynchos*)

The first documented breeding of the Goldeneye (Bucephala clangula) on the central-southern Bohemia border and a mixed brood with the Mallard (Anas platyrhynchos)

Roman MULÁČEK

Hudčice 25, 262 72 Březnice; e-mail: rufinus@seznam.cz

ÚVOD

Hohol severní (*Bucephala clangula*) hnízdí v severní Eurasii a Americe s izolovanými hnízdišti nacházejícími se jižně od hlavního hnízdního areálu. V Evropě se začal šířit již v 19. století a šíření pokračovalo ve druhé půli 20. století. V Dánsku a Velké Británii hnízdí od roku 1970, ve Švýcarsku od roku 1955 a v Bavorsku od roku 1976 (ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). Evropská populace čítající přes 490 000 párů byla v období 1970–2000 stabilní, nebo se místně zvyšovala a v současnosti je charakterizována jako zabezpečená (BIRDLIFE INTERNATIONAL 2004).

Na území České republiky začal hohol severní hnízdit v roce 1960 na Třeboňsku a postupně se začal šířit i do jiných oblastí (HUDEC *et al.* 1994, ŠŤASTNÝ *et al.* 1996, MUSIL *et al.* 2001). V roce 1975 bylo prvně doloženo hnízdění v Českbudějovické pánvi a od roku 1986 začal hohol severní pravidelně hnízdit na Jindřichohradecku a Soběslavsku (ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). Od roku 1967 několikrát zahnízdily jednotlivé páry na Pardubicku (VÁCLAVEK & PAČLÍK 2000). V roce 1993 vyhnízdil 1 pár na rybníku Malý Karlov u Čermné nad Orlicí (BĚLKA 1994), v roce 1998 1 pár na rybníku Holan u České Lípy a v roce 1991 1 pár na Žehuňském rybníku (ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). V roce 1999 vodila samice hohola 2 nevzletná juv. na Třesickém rybníce (KADAVA 2007). Na Moravě výjimečně zahnízdil 1 pár v roce 1982 na mokřadu Bašňov na Kroměřížsku, ale od roku 1974 se stalo pravidelným hnízdištěm Poodří mezi Bartošovicemi a Studénkou (ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). V roce 2001 zahnízdil 1 pár na rybníku Podhájek u Budišova u Třebíče (ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). Od roku 2001 je v souvislosti s odchovem a vypouštěním hoholů v chomutovském zooparku pravidelně zjišťováno hnízdění na rybníčcích a odkalovacích nádržích v okolí Chomutova (ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). Asi poslední oblastí, kam se hoholi začali šířit, je oblast Jivjanských rybníků v západních Čechách – první hnízdění zde bylo prokázáno v roce 2005 (RŮŽEK 2005, 2006, 2007). Celková hnízdní populace hohola severního v České republice byla v letech 2001–2003 odhadnuta na 100–120 párů (ŠŤASTNÝ *et al.* 2006). I přes nesporné šíření tohoto druhu v posledních 30 letech stále existuje mnoho oblastí, kde tento druh nehází, nebo teprve začíná hnízdit.

V tomto příspěvku popisují zahnízdění hohola severního na rozhraní středních a jižních Čech poměrně daleko od pravidelných hnízdišť.

METODIKA A POPIS SLEDOVANÉ OBLASTI

Rybníky na rozhraní Jihočeského a Středočeského kraje navštěvuji od roku 2007 cca v týdenních intervalech od poloviny března do poloviny srpna. Na některé méně významné rybníky zajíždím v pokročilejší části hnízdní doby i méně často a to převážně v okruhu Bělčice, Tisov, Březí, Metly a Kocelovice, s hlavním důrazem na Metelský rybník. Od roku 2011 jsem kontroloval širší oblast ve východo-západním směru počínaje rybníkem Luh u obce Újezdec a konče u rybníka Bukovec u obce Mladý Smolivec (okres Plzeň-jih) a v severo-jížním směru od obcí Hvoždžany a Pozdyně (okres Příbram) po obce Závišín, Hornosín a Kocelovice (okres Strakonice). Vodní hladina rybníků leží v nadmořské výšce 500–525 m n.m. Sledované území zahrnuje celkem cca 55 rybníků o rozloze od cca 1 ha (rybník Hlaváček) po 50,5 ha (rybník Metelský). Rybníky jsou rozptýleny v intenzivně zemědělsky obhospodařované krajině na okraji Blatenské pahorkatiny a leží v mapovacích kvadrátech 6548, 6549, 6448 a 6449. Rozkládají se převážně v zemědělské krajině v místech původních mokřadních luk a jsou napájené hlavně Smoliveckým a Leletickým potokem. V drtivé většině jsou oklopy zemědělskou půdou. Lesní porosty lemují částečně nebo úplně jenom několik rybníků a jsou tvořeny zejména smrkem ztepilým (*Picea abies*) a borovicí lesní (*Pinus sylvestris*). Většina rybníků je ovšem lemována vzrostlými listnáči s převahou olší (*Alnus* sp.), topolů (*Populus* sp.), bříz (*Betula* sp.) a výjimečně i dubů (*Quercus* sp.). Litorální porosty jsou převážně malé rozlohy a jsou tvořené zblochanem (*Glyceria maxima*), rákosem (*Phragmites communis*), orobincem (*Typha* sp.) a ostřicemi (*Carex* spp.). Rozlehlejší porosty se nacházejí pouze na rybníce Velký Háj, kde je poměrně rozsáhlý porost skřípince jezerního (*Schoenoplectus lacustris*) a na Planinském rybníce, kde jsou významné porosty přesličky poříční (*Equisetum fluviatile*) a zblochanu vodního. Na ostatních rybnících se litorální porosty buď vůbec nevyskytují, nebo jsou malého rozsahu. Rybníky jsou přesto atraktivní pro hnízdící vodní ptáky případně pro další obratlovce, o čemž svědčí vyhlášení dvou Evropsky významných lokalit pro obojživelníky (rybníky Kozor/Planinský a Vočert/Lazy). Většinu vodních ploch obhospodařuje Rybářství Lnáře s.r.o.

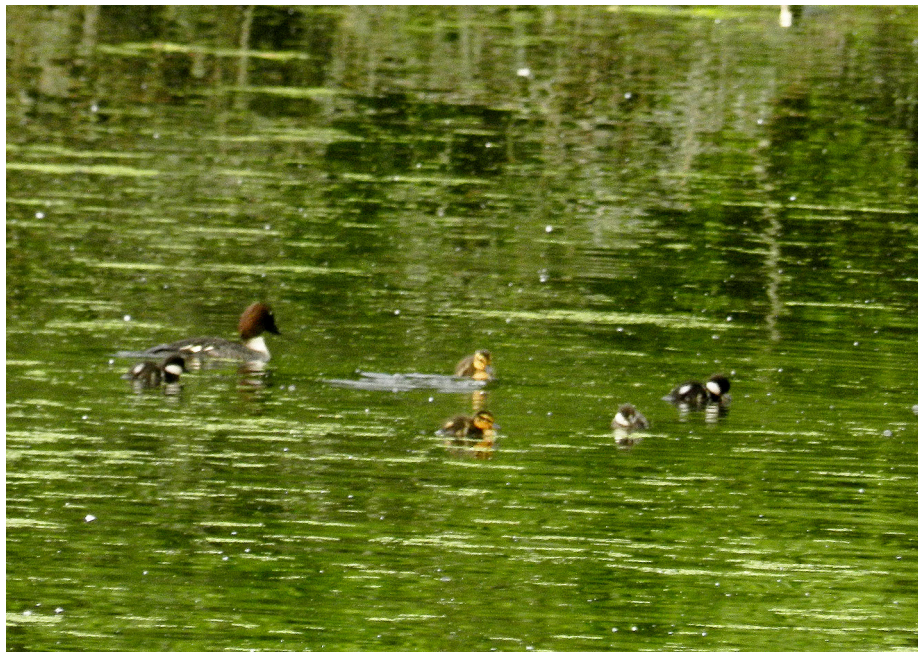
VÝSLEDKY A DISKUSE

Hohol severní se ve sledované oblasti zastavuje nepravidelně na jarním a podzimním tahu většinou jednotlivě nebo do počtu maximálně 3 ex. Dne 19. 6. 2010 jsem ovšem při náhodné návštěvě rybníka Mlýnský Tisový u obce Tisov (kvadrát 6448) pozoroval na volné hladině samici hohola severního. Bylo to pro mne velmi překvapivé zjištění. Samice se chovala mírně neklidně, ale žádná mláďata u sebe neměla. Při zpáteční cestě cca za 1 hod. již na rybníku nebyla a i další návštěvy této lokality nebyly úspěšné. Protože mne v tomto roce velice příjemně překvapila početnost vyvedených mláďat kopřivky obecné (*Anas strepera*), zvláště na Metelském a Podtisouském rybníce, začal jsem od roku 2011 intenzivněji zkoumat výskyt vodních ptáků v celé širší oblasti (viz kap. Metodika a popis sledované oblasti).

V roce 2011 mám první pozorování hoholů z 13. 3. (1 M, Metelský). Další pozorování jsou z 22. 3. (1 pár, Mlýnský Tisový), 26. 3. (1 pár, Vočert), 14. 4. (1 pár, Mlýnský Tisový), 19. 4. (1 pár, Podtisouský), 21. 4. (1 F, Divák), 23. 4. (1 F, Divák + 2 M, Podtisouský), 15. 7. a 3. 8. (1 F, Kněžský). V tomto roce jsem od poloviny května do poloviny

července nemohl z důvodu poruchy mého dopravního prostředku většinu rybníků navštívit, a tudíž mi mohlo případné zahníždění uniknout. O tomto zajímavém pozdním pozorování samice hohola severního jsem se zmínil Václavu Kovářovi, předsedovi Nepomuckého ornitologického spolku, který později nechal zhotovit hnízdní budky pro hoholy (výška 50 cm, šířka 30 cm, průměr vletového otvoru 12 cm) a 26. 12. 2011 jsme je společně vyvěsili na rybníky Kněžský, Podtisořský, Vočert a Divák, tedy do míst, kde se hoholi nejčastěji vyskytovali. V roce 2012 pochází první pozorování hohola z 6. 3. (1 F, Velký Honýs). Další pozorování z tohoto roku jsou z 23. 3. (1 pár, Kněžský), 1. 4. (1 pár, Kněžský + 4 M, Hubenov), 12. 4. (2 M, Křepín) a 6. 5. (1 F, Kněžský). Po tomto datu jsem již hohola v hnízdní době nepozoroval. Všechny budky po hnízdní sezoně zkontroloval V. Kovář a v žádné z nich zahníždění nezjistil.

V roce 2013 jsem hoholy poprvé pozoroval 11. 4. (1 pár, Hubenov). Další pozorování v tomto roce jsou z 16. 4. (1 pár, Kněžský), 23. 4. (1 pár, Vočert, možná tentýž pár později na rybníce Křepín) a 6. 5. (1 pár, Křepín). Dne 12. 6. jsem se při kontrole Kněžského rybníka rozhodl navštívit hnízdní budku, která se nachází na východní straně rybníka na topolu (*Populus* sp.) těsně u břehu ve výšce cca 5 m. Na lehké poklepání na strom nepřišla žádná odezva. Vzápětí jsem ale na rybníčku Hlaváček, což je vzdušnou čarou cca 120 metrů daleko, pozoroval samici hohola s pěti několikadenními mláďaty a k tomu s nimi tři mláďata kachny divoké (*Anas platyrhynchos*; obr. 1). Hníždění

Obr. 1: Smíšená „rodinka“ mláďat hohola severního (*Bucephala clangula*) a kachny divoké (*Anas platyrhynchos*), rybník Hlaváček (okresy Příbram a Strakonice), 12. 6. 2013. Foto: R. Muláček.

Fig. 1: Mixed brood of young Goldeneyes (*Bucephala clangula*) and Mallards (*Anas platyrhynchos*), Hlaváček fishpond (Districts of Příbram and Strakonice), 12. 6. 2013. Photo by R. Muláček.

mohlo proběhnout v budce na Kněžském rybníce (katastrální území Hvoždany, okres Příbram, kvadrát 6448, koordináty 49°31'N 13°48'E, nadmořská výška 525 m; rozloha rybníka 8,8 ha). Jisté to ovšem není, protože budka nebyla zkontrolována. Samice poté pravděpodobně převedla mláďata na rybníček Hlaváček (rozloha 1,2 ha, katastrální území Tisov, okres Strakonice). Kněžský rybník je mělký intenzivně obhospodařovaný rybník s několika ostrůvky. Litorální porosty se zde nachází jen v malém rozsahu a jsou tvořeny orobincem a rákosem obecným. Rybník leží v zemědělské krajině a po celém obvodu je obklopený stromy s převahou olše a topolu. Z vlastních zkušeností řadím tento rybník jako vůbec nejlepší z pohledu výskytu vodních ptáků ve sledované oblasti. Dne 18. 7. byla dvě odrostlá mláďata hohola zjištěna sama na rybníce Kočí, přičemž třetí bylo zjištěno na rybníčku Hlaváček ve společnosti samice chocholačky se dvěma mláďaty. Dne 1. 8. byla tři zřejmě již vzletná mláďata zjištěna na rybníce Kočí. Koncem srpna již nebyli hoholi zjištěni.

Popisované nové hnízdiště hohola severního je značně vzdáleno pravidelným hnízdištím tohoto druhu – cca 60 km od Jivanských rybníků a cca 55 km od rybníka Blatec v Českobudějovické pánvi (ŠTĀSTNÝ *et al.* 2006) a o to je toto zjištění cennější. Zahnízdění hohola severního na rozhraní středních a jižních Čech potvrzuje doposud probíhající šíření tohoto druhu v rámci České republiky (ŠTĀSTNÝ *et al.* 2006). Pozorování může nasvědčovat hnízdnímu parazitismu kachny divoké, která mohla (snůška ovšem nebyla pozorována) snést vejce do hnízda hohola severního. Doklad ovšem neexistuje a pravděpodobně tedy zůstává i připojení se mláďat kachny divoké k rodince hoholů až po vyvedení. Tento článek jsem ovšem sepsal i jako motivaci pro ostatní pozorovatele vodních ptáků z oblastí, kde hohol severní zatím nehází, ale zastavuje se na jarním tahu, aby se v hnízdní době na tento druh více soustředili. Samci hoholů totiž opouštějí samice již začátkem května (viz HUDEC 1994) a ty se stávají více nenápadné a snadno unikají pozornosti.

PODĚKOVÁNÍ

Hlavní dík patří kolegovi Václavu Kovářovi, který se ochotně ujal zajištění výroby budek a jejich instalace, Václavu Beranovi za podnět k sepsání tohoto sdělení a Martinu Paclíkovi za odbornou pomoc při sestavování a úpravě článku do finální podoby.

SOUHRN

V článku popisují první prokázané hnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*) na rozhraní středních a jižních Čech (pomezí okresů Plzeň-jih, Příbram a Strakonice). Dne 12. 6. 2013 jsem na rybníčku Hlaváček pozoroval samici hohola s pěti několikadenními vlastními mláďaty a třemi mláďaty kachny divoké (*Anas platyrhynchos*). Hnízdění pravděpodobně proběhlo na rybníce Kněžský (okres Příbram), asi 120 m vzdušnou čarou od uvedeného místa pozorování. Popisované nové hnízdiště je vzdáleno minimálně 55 km od známých pravidelných hnízdišť tohoto druhu. Taktéž se může jednat o hnízdní parazitismus kachny divoké, která mohla snést vejce do hnízda hohola severního, nebo se mláďata kachny divoké mohla připojit k rodince hoholů až po vyvedení.

SUMMARY

In this article I describe the first documented breeding of the Goldeneye (*Bucephala clangula*) on the borders between central and southern Bohemia (the border of Districts of Plzeň-jih, Příbram, and Strakonice). On 12 July 2013 I observed a female Goldeneye with five several days old ducklings accompanied by three Mallard (*Anas platyrhynchos*) ducklings on the Hlaváček fishpond. The breeding probably took place on the nearby Kněžský fishpond (District of Příbram, coordinates 49°31'N 13°48'E, Grid no. 6448, 525m.a.s.l.; 8.8 ha farmland pond surrounded by trees and only small-scale littoral vegetation), 120m from the place of the observation. The new breeding locality is situated at least 55km away from the closest regular breeding sites of this species. It reminds unclear whether the young Mallards joined the Goldeneye family after hatching or whether this was a case of brood parasitism with the Mallard female laying eggs into the Goldeneye nest.

LITERATURA

- BĚLKA T. 1994: Zprávy VČP ČSO 11: 8.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL 2004: *Birds in Europe: Population estimates, trends and conservation status*. Birdlife International, Cambridge.
- HUDEC K. (ed.) 1994: *Fauna ČR a SR. Ptáci – Aves 1*. Academia, Praha.
- KADAVA L. 2007: Vývoj avifauny Třesického rybníka v letech 1960–2006. *Panurus* 16: 37–54.
- MUSIL P., CEPÁK J., HUDEC K. & ZÁRYBNICKÝ J. 2001: *The long-term trends in the breeding waterfowl populations in the Czech Republic*. OMPO and Inst. of Appl. Ecology, Kostelec nad Černými lesy.
- RŮŽEK P. 2005: Hnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*) na Jivjanských rybnících v roce 2005, jihozápadní Čechy. *Sluka* 2: 85–89.
- RŮŽEK P. 2006: Úspěšné hnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*) na Jivjanském rybníku v roce 2006, jihozápadní Čechy. *Sluka* 3: 37–42.
- RŮŽEK P. 2007: Další úspěšná hnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*) v jihozápadních Čechách v roce 2007 a možnosti podpory hnízdní populace tohoto druhu. *Sluka* 4: 65–74.
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK K. & HUDEC K. 2006: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003*. Aventinum, Praha.
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK K. & HUDEC K. 1996: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985–89*. H&H, Jinočany.
- VÁCLAVEK J. & PAČLÍK M. 2000: Pravděpodobné zahnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*) na Bohdanečsku v roce 1999. *Panurus* 10: 139.